

Kloka människor och deras bedrifter.

Gammal tro om saker och ting i Lerbäcksbygden. Upptecknat i Lerbäck av Ruben Carlsson.

Sinande brunnar.

Om man nekar någon att ta vatten ur sin brunn så sinar den. Detta skedde en gång vid Långsberg i Skyllberg.

Gå vilse.

Om man gick vilse så skulle man vända västen ut och in.

Skrock om djur.

Ångerstål t.ex. avbrutna knivar nålar och dylikt skulle sättas ovanför dörrarna i ladugården för att det skulle bli tur eller *hill* som man också sade.

Uppspikade hästskor med öppningen uppåt var också bra och särskilt om de spikades med tån inåt. Var de uppsatta på annat vis rann lyckan bort.

Mar-suddar i björkar gav tur i ladugården om de sattes upp över korna men inte hur som helst för då kunde man bli sjuk. Min mormor född på 1830 talet tillät inga barn att leka med *mar-suddar*. *Mar-suddar* användes av de som kom *norrifrån*. Alltså de som kunde trolla. De kallades också för häxkvastar.

Vid rivning av ett svinhus i Klysna påträffades kvicksilver inborrat i tröskeln. En av arbetarna skulle hugga sönder tröskeln och plötsligt började det flyga ”stjärnor” kring honom.

I södra Lerbäck spikades också ugglor upp över stalldörrarna för att djuren skulle trivas.

Tjära ströks också i form av ett kors över fähusdörrarna för tur och lycka. Kogödsel skulle också smetas kring den dörr där djuren gick ut och in.

För att ett nyinköpt djur skulle trivas skulle man ge det en halv kaka bröd innan det fick gå in i ladugården. En gris skulle föras in baklänges i stian och ha med sig en tapp ströhalm där grisen kom ifrån. Det var Fia Äng i Västeräng som ordinerade det för djuren. Enligt hennes inrådan fick en pojke i Falla gå med en brödbit i vilken det var inbakat en häkta och märla i varandra. Det var för en ko som inte hade fått någon kalv. Brödkakan skulle också ha förts in och ut genom 'lyset'. Lysgluggen i bakugnen.

Vid Håkantorps i Lerbäck fanns en jordfast sten som var en fruktbarhetssymbol. Kring den leddes de kor som hade varit hos tjuren för att det säkert skulle bli kalv och det riset man motade kon med skulle sättas i taket över kon. Man trodde också att det var bäst att en kvinna ledde kon. För att få kvigkalvar skulle de första höet ges av en kvinna som också hade en varm brödkaka under kläderna mot kroppen till kon.

I Rönne by sade man att liar skulle sättas i taket över korna så att inte *maran* skulle rida dem. Där fanns också en jordfast sten att gå runt med djuren med för fruktbarhet. För att få snälla djur gav man dem ett svalbo att äta. Gav man dem ett getingbo blev de argsinta.

Vid Önnabo fanns på 1880-talet en bonde som vid juletid satte en granbuske på gödselstacken. Detta för trivseln i ladugården.

För trevnad i ladugården var det bra att på skärtorsdagen sitta på gödselstacken och kärna smör.

En silverslant i kärnan gav också fortare smör.

När man mjölkade första gången efter kalvning skulle man för att få tur ha en synål hängande på kanten i stävan

Man fick ej vissla när man mjölkade för då blev det dålig grädde.

Tre saltkorn i mjölken skulle strös vid övergång av rinnande mjölk. Annars skulle mjölken rinna bort.

Vid försäljning av mjölk skulle man hälla i några droppar vatten annars *"tröstade den"*.

I södra Lerbäck sade man att kon efter kalvning skulle ha första smörgåsen vid kärning. Detta för att sedan få god mjölmängd.

Man skulle aldrig skryta över hur duktiga ens djur var. Skräpp och skrävel var bara till skada. Istället var det förståndigt att beklaga sig över hur dåligt det var med deras matlust. Man kunde inte förstå hur andra bar sig åt för att ständigt ha så fina djur. Jag minns en gumma som alltid klagade över sin gris, som dock var allt annat än svältfödd.

De fanns de som hade för sig att spindlar i ladugården före med sig tur. Därför fick man aldrig röra *"nockanäte"* (spindelnätet) i taket på ladugården.

I Ingelsby gav man söderhackad bark av Tibast till kor som hade kalvat.

Hade man misstankar att något förgjorde *"kritta"* skulle man slå blod på den misstänkte. En gumma i Hageberg vid namn Lotta fick således näsan kringvriden för hon inte lät grannens kor vara ifred.

Om korna oroades av *"oknytt"* i ladugården så att de tog sig lösa inne i ladugården så var ett osvikligt medel att sätta på dem en lös klave om halsen bredvid de fastbundna. Då kunde inget otyg lösa dem. Detta gjordes i Falla Skyllberg.

I södra Lerbäck var en gård där det var dåligt beställt med turen i ladugården. Man misstänkte en gumma i grannskapet som ansågs ha onda ögon. Hustrun i gården tog därför en gång en hård brödbit och slog till gumman i ansiktet så att blod kom fram. *"Skäm nu koa för mäj öm du kan"* skrek så hustrun.

En gång blev gumman ombedd att bli med en grannmora ut i hennes ladugård för att se kon hon hade men gumman följde inte med. *"Du har e granner ko men de töl inte mina öger"*.

Det var farligt för djuren att uppehålla sig i vägkorsningar. Där möttes man alltid mer av det onda.

Det blev otur i ladugården om huskatten ej trivdes där eller dog av någon sjukdom. Man var därför mycket mån om huskatten.

Det blev också otur i ladugården om man rev ner skatbon. *”Om du river mitt bo så mister du di ko”* sade skatan enligt folktron. Vid ett torpställe under Skyllberg slog torparen ihjäl två skatungar sedan han hade rivit ner boet. Dagen därpå var två av hans kycklingar döda.

På ett annat ställe ville man ha hjälp att riva ner skatbon i trädgården. Den tilltalade nekade och citerade det nämnda ordstävets. Då fick han veta att han var skrockfull. En annan person lejdes som utan vidare rev ner bona. En kort tid därefter kalvade en ko och veterinären måste tas ut. Kalven fick styckas vid förlossningen och kon kunde med nöd räddas.

På ett grannställe revs också skatbon ner. De hade där en enda ko. Den dog genom en sjukdom. En ny inköpts som också dog. När den fjärde kon dött yttrade ägaren. *”De är inte lönt att köpa fler kor. Jag har rivit ner för många skatbon”*. Sedan dess har det inte funnits någon ko på stället och skatorna bygger i fred.

Då en ko kalvat skulle första mjölken ur varje spene givas kon i dricksvattnet. Då blev det tursamt med framtida mjölkning.

En bonde i Falla Skyllberg hade ofta otur i ladugården. Han anlät kloka gummor och gubbar vilka skulle bota djuren. En av dem var mor Askling från Snavlunda. Till sist måste han dock sluta med att rådfråga dem och sade. *”Så snart di botar e ko så gör di e anner sjuker”*.

Otur i ladugården fick man om man vid gärdsel av gärdsgårdar gjorde detta hemifrån och bort. Allt sådant skulle ske mot hemmet.

Då fåren klipptes var det vanligt att ta en liten ulltapp som bakades in i ett bröd som sedan gavs fåren att äta. Framtida ull skulle då växa bättre och bli finare.

Fåren fick en ögonsjukdom som kallades för nageln om man klippte sina naglar på en söndag.

Bensvagheter hos svin botades med orsten och brända ben.

En hund som blivit ormbiten gavs ettermyror i en brödbit.

Man skulle aldrig sko en ox runt om. När en sida var färdig fortsatte man med maken till den fot man börjat med. Samma gällde också om man smörjde en vagn. Gjorde man så blev det inte otur med det man företog sig.

Om svalorna byggde bo i lador och andra gårdshus trodde man att husen var bevarade från eld. Därför var man noga med att någon glugg hölls öppen för dem.

I Slätetorp begagnades av Erik Isaksson född på 1790-talet att i Dymmelveckan stryka tjära på fejs, får, och svinhusdörrar. Liar sattes upp över djurens huvuden. Stålbiter slogs in i trösklarna. Allt detta togs sedan bort efter påsk. Man räknade med att onda makter var mer i farten påskveckan. Dessa makter hade då stark inverkan på djuren.

Detta med tjärkors och liar som skydd mot otyg begagnades på en gård i Rönne som verksamt medel mot maran som gärna red djuren så de vantrivdes och blev sjuka.

Låna på "körgårn".

A V Öhlin 1858-1938 berättade att detta hände på slutet av 1700-talet.

"Isaks far i Rude hade ingen hill (tur och lycka) i sin laggård. Han feck då låna en huveskalle fra körgårn å så fecknan sånn hill så han låna um en igen på tre månar. Han förvaran i smebäljen. Så glömde han åv te å bära tebakers en på utsatter ti. En da när han sto å smiddei smeja så börja de å lya å skrika utför vägga. Mett huve mett huve. Å når han gack te smeja e vänna på kvällenva de likadant, fast möe värre. Då tog han fram döskallen ur bäljen för å fraktan te körrgårn. Når han kom utaför dörra va de någe söm kasta öpp både honom å döskallen på ett åk. Å sa bar de iväg så en rök stog om döm. Å han som körde han hadde inge huve han. Från körrgårn feck han int åka utan ta sej hem bäst han kunne. Å sen vurta han så sjukerså dä tölde fleri dar inna han vurta når så när fresk. Si den söm lånar någe på körgårn får löva te väl vårda å bevara å återlämna i samma skeck i utsatter ti. Å dä förbiner egen å etrkummande lycka.

En händelse från nödåren 1867-1868.

I närheten av Skyllberg bodde vid denna tid en person som just övertagit arrendet till en gård. Det var just under nödåren 1867-1868. Allt var svårt och bekymmersamt. Till råga på allt följde en viss otur i ladugården. Inte heller tidigare hade det varit tur på gården. Djuren hade dött och skörden hade slagit fel. Fattigdomen hade blivit tryckande.

En dag kom en finne i tiggarende. Det var vanligt under de åren. Bonden sade som sanningen var att det inte fanns bröd i huset att ge bort. Sant säger du nog sade tiggaren.

Över den här gården vilar en förbannelse som jag är skulden till. För många år sedan kom jag till den här gården. Han som bodde här mottog mig med hugg och slag och visade bort mig från gården fast han hade kunnat hjälpa. Då ställde jag till så att kriter och fänad ej skulle dra lycka och välstånd till gården. Nu har så skett, men jag ser att det kommit en ny bonde till gården. Jag hör att vargen river fåren och kritererna vallas av trollen. Du får lida oskyldigt men jag skall ställa det tillrätta.

Jag måste dock be om 20 kr i mina händer. *"Så mycke pengar har inte funnits i stuga på lång ti."* sade bonden. Om du går ut till stora landsvägen sade tiggaren ska du finna pengarna hos den första hästskjuts som kommer förbi. Så skedde också.

Bonden såg en skjuts närma sig. Det var bruksherren på Skyllberg som var ute och åkte. Han stannade och frågade hur det stod till. Han fick veta allt om nöden på gården. Då tog bruksherren upp 20 kr och räckte till bonden. Glad skyndade han hem och gav finnen pengarna. Denne gick ut i ladugården och bröt upp en plank i golvet. Där tog han upp ett stort knyte som han gick ut på ett gärde och brände upp. Tog sedan avsked med löfte om lycka för gårdens folk och få. Hur det nu förehöll sig så blev det annorlunda. Gråben lät småkritererna vara och dragarna kom aldrig trötkörda hem av trollen.

Så lyder en tolkning om folklig övertro på 1860-talet.

Djurhistorier.

Innan förde in ett nyinköpt djur i ladugården skulle man leda det tre gånger kring en jordfast sten "ånnysls" d.v.s. motsols. När sedan djuret skulle gå in i ladugården tog den som ledde djuret av sig ett plagg och lade på tröskeln.

När ett djur fördes ut ur ladugården för att slaktas eller säljas lade man något i båset t.ex. en påk.

En gris som inköptes skulle ha med sig halm där den kom ifrån. (Detta är vanligt än i dag skrev Ruben på 1970-talet.). Ibland förde man den nyinköpta grisen in i stugan innan den kom till svinstian.

När en kalv blev född skulle man blåsa den i halsen tre gånger. Kalven kunde sedan skos på sina håll innan den fördes in i kätten. Det gick till så att man skar små broskskivor som sattes under klövarna. Sedan fick kalven gå till kon.

För att lära kalven att dricka knackade man den i huvudet med mjölkstävän. Det gick bättre då.

När en nykalvad ko mjölkades för första gången fick ej mjölken komma under bar himmel. Man måste hölja ämbaret eller mjölkbyttan.

Kalvost fick ej ges till klodjur (hundar och katter). Gjorde man så orenade alltid korna vid mjölkningen.

Kärna smör.

Om det inte ville bli smör fort nog när man kärnade så var det någon man var ovän med som åstadkom detta.

Trollkvastar.

Ekstrand i Nygården i Snavlunda sade att trollkvastar skulle göras av tibast eller libbsticka. De skulle sedan hängas över dörren på ladugården och stallet för att djuren inte skulle bli sjuka.

Tibastslem.

Mot sommarsjukan kokade man tibastbark och gav djuren det slem som då blev. Betade djuren sedan på sådana ställen där tibast växte blev de inte sjuka.

Libbsticka.

Libbstickan planterades vid husen för att hålla ormar borta. Hästar och oxar gnedes också in med denna växt för att hålla insekter borta.